

A SZABADSÁG BIRODALMA.
A TELEPESSZABADSÁG SZEREPE AZ EGYESÜLT
ÁLLAMOK TERÜLETI GYARAPODÁSÁBAN¹

„Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőként teremtett, az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat, s ezek közé a jogok közé tartozik a jog az Élethez és a Szabadsághoz, valamint a jog a Boldogságra való törekvésre. Ezeknek a jogoknak a biztosítására az Emberek Kormányzatokat létesítenek, amelyeknek törvényes hatalma a kormányzottak beleegyezésén nyugszik.”²

Az amerikai függetlenségi nyilatkozat elvi bevezetője az ember természetes jogairól és arról, hogyan jön létre, és hogyan működik a kormányzat, jól ismert. Azt mondhatjuk, hogy a társadalmi szerződés és az alulról építkező civil társadalom az észak-amerikai angol gyarmatokon már legtöbbjük alapításától kezdve jelen volt a gyakorlatban, és a függetlenség elismerését követően létrehozott alkotmány és politikai berendezkedés további lehetőségeket adott erre az azóta eltelt két és fél évszázad folyamán is. A 19. századi nyugati terjeszkedést és az Amerikai Egyesült Államok későbbi területi gyarapodását ugyanakkor sajátos kettősség jellemezte, és jellemzi ma is, amelynek gyökerei szintén a fiatal köztársaság megszületéséhez és bizonyos értelemben a függetlenségi nyilatkozat szerzőjéhez, Thomas Jeffersonhoz köthetők. 1809-ben James Madisonnak írt levelében a következőképpen fogalmazott: „A szabadság olyan birodalmát kell létrehoznunk, amelyet a teremtés óta nem látott a világ, és meg vagyok arról győződve, hogy egyetlen alkotmány sem készült eddig, amely olyan lehetőségeket adna a kiterjedt birodalom és az önkormányzat számára, mint a miénk.”³

¹ A tanulmány szakmai lektora Lévai Csaba.

² BÓDY–URBÁN 2001: 112; COMMAGER 1973: 100.

³ LOONEY 2004: 170.

Jefferson úgy gondolta, *a szabadság birodalmának* létrehozásával az Egyesült Államok úgy tudja növelni területét és befolyását, hogy megmarad az önkormányzatiságra és az egyéni szabadságjogok kiterjesztésére alapozott kormányzat. Ezt a nézetét már a függetlenségi háború alatt, 1780-ban is megfogalmazta. „[B]ékekötés esetén az amerikai unió gátat kell szabjon a brit Tartomány, Kanada veszélyes terjeszkedésének, és hozzá kell adnunk a Szabadság Birodalmához egy kiterjedt és termékeny Vidéket, melynek révén a veszélyes ellenségeket értékes barátokká változtathatjuk.”⁴

Bizonyos értelemben ez a kettősség – a republikánus és demokratikus intézmények kiterjesztése és a már más népek és/vagy országok által birtokolt területek megszerzése – jellemezte az Amerikai Egyesült Államok történetét a korai időktől napjainkig. Az elv képviselői között Thomas Jeffersonon kívül ott találjuk többek között James Monroe, Andrew Jackson és James K. Polk elnököket, később Theodore Roosevel, Woodrow Wilson, Franklin Delano Roosevelt és Harry S. Truman politikáját, valamint Ronald Reagant és George W. Busht is. Ez a kettősség jelenik meg Donald Trump érvelésében is, amikor Kanada, Grönland vagy éppen a Panama-csatorna megszerzéséről és Amerika naggyá tételéről beszél.

Jelen írás a terjedelmi korlátok miatt nem vállalkozik arra, hogy a gyarmati kortól napjainkig részletesen elemezze *a szabadság birodalma* (ki)építésének minden egyes időszakát. A hangsúly a független állam megalakulását követő terjeszkedés vizsgálatára kerül, és a 19. századi területgyarapodás jellegzetességeit és következményeit helyezi középpontba, amelyek nyomán a volt gyarmatból gyarmattartó nagyhatalom lett.

*

Amikor Nagy-Britannia 1783. szeptember 3-án a párizsi békében elismerte az Amerikai Egyesült Államok függetlenségét, az új állam határait északon Kanada, keleten az Atlanti-óceán, délen az Új-Spanyolországhoz tartozó Florida, nyugaton pedig a Mississippi folyó jelentette. Ezt megelőzően, 1763-ban III. György angol király (1760–1820) proklamációja megtiltotta

⁴ BOYD 1951: 238. (Az idézetben nagy kezdőbetűvel írt szavak az eredeti szövegben fordulnak így elő, ezt a fordításban is megtartottam.)

az Appalache-hegységtől nyugatra történő letelepedést, és bár voltak, akik ezt a tiltást nem vették figyelembe, nagyobb számban csak a békekötést követően indult meg az átköltözés a hegységen túli területekre. A korábbi angol gyarmatokon élők számára így a *nyugat* eleinte az Appalache és a Mississippi folyó közötti területet jelentette.

A 19. század első felében az Egyesült Államok vásárlás, szerződés és háború révén fokozatosan kiterjesztette fennhatóságát a ma ismert kontinentális területére.⁵ Így ahhoz képest, hogy 1763-ban az Appalache-hegység, 1783-ban pedig a Mississippi folyó volt a nyugati határa, hetven évvel később, 1853-ban az USA területe már az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig terjedt. Ez óriási változást idézett elő az amerikai kontinens geopolitikai viszonyaiban, és nagymértékben befolyásolta az amerikaiak, illetve az amerikai kormányzat önmagáról alkotott képét és a világban elfoglalt helyét is.

Az amerikai kontinens északi részének 1763/1783 és 1853 közötti birtokbavétele együtt járt az ott élő őslakos indiánok és más lakosok földjének megszerzésével, területükről történő kiszorításával, elűldözésével, vagy beolvasztásával, és az odaérkezők letelepedésével. Ez a kontinentális terjeszkedés eredményezte az *első birodalom* létrejöttét. 1823-ban megfogalmazták a Monroe-elvet, amelynek értelmében az Egyesült Államok igyekezett kiszorítani az európai hatalmakat az amerikai kontinens északi, középső és déli részéről, hogy helyettük saját befolyását érvényesítse.

A terjeszkedés ideológiai alapjaként és igazolásaként az első puritán gyarmatok alapításához visszavezethető gondolat, az amerikai küldetéstudatba vetett hit szolgált, és az a már Jefferson által is megfogalmazott cél, hogy az Egyesült Államok minél nagyobb területre terjessze ki a demokratikus és republikánus intézményeket. Maga a *manifest destiny* kifejezés, amely az Egyesült Államok *sorsától rendelt küldetésére* utalt, az 1846–1848-as amerikai–mexikói háború kitörése előtt néhány hónappal, 1845 nyarán született.⁶ A szókapcsolatot valószínűleg a *United States Magazine and Democratic Review* egyik cikkében használták először, amely az amerikai terjeszkedés

⁵ Az Egyesült Államok területi terjeszkedésének diplomáciájáról lásd MAGYARICS 2014: 60–82.

⁶ Az amerikai kivételsségről és a küldetéstudatról lásd PETERECZ 2016 és FRANK 2007: 7–12.

mellett érvelt. Minthogy a lap szerkesztője – John L. O’Sullivan – Andrew Jackson és James K. Polk elnökök expanziós politikájának lelkes híve volt, a történészek sokáig úgy gondolták, ő alkotta a kifejezést. A 19. század egyik legkalandosabb életű nőalakjáról 2001-ben megjelent munkájában azonban Linda S. Hudson megállapította, hogy az esszét Jane McManus Cazneau írta.⁷ A népszerű újságíró nő cikkével a terjeszkedés és Texas annektálásának jogosságát kívánta bizonyítani, amikor a mára már jól ismert gondolatot megfogalmazta: „[Egyetlen nemzet sem korlátozhatja] nagyságunkat [...] és [gátolhatja meg] *sorstól rendelt küldetésünk* teljesítését, hogy a Gondviselés által az évente sokszorozódó millióink szabad fejlődése számára nekünk adott kontinenst benépesítsük. [...]”⁸

A Mexikó ellen vívott háború (1846–1848) nyomán az Egyesült Államok elérte kontinentális határait, és a 19. század közepén megkezdődött tengeren túli terjeszkedése, amely a polgárháborút (1861–1865) és Alaszka 1867-es megvásárlását, valamint a Midway-szigetek megszerzését (1898) követően új lendületet vett. Ehhez hozzájárult a második ipari forradalom révén kibontakozó gazdasági növekedés, a transzkontinentális vasútvonalak megépülése, az új nyersanyaglelőhelyek feltárása és a nemzeti piac kibővülése. A 19–20. század fordulóján pedig – az 1898-as kubai függetlenségi háborúba történt beavatkozás nyomán – az Egyesült Államok befolyást szerzett a Karib-térségben és a csendes-óceáni szigetvilágban (Midway, Hawaii, Guam, Szamoa, Fülöp-szigetek, Puerto Rico), valamint a Panama-csatorna régiójában.⁹

Fontos megjegyezni, hogy ez a *második birodalom* az első folytatásának volt tekinthető, azonban nagyon ritkán járt együtt jelentős amerikai lakosság megtelepedésével a megszerzett területeken. Sőt, sokszor az ellenkezője

⁷ HUDSON 2001. Hudson – számítógép segítségével – összevetette O’Sullivan és Jane Cazneau írásait, és az általuk választott témakörök, illetve érvelésük logikája alapján, valamint stílusuk és nyelvtani hibáik összehasonlítása nyomán vont le azt a következtetést, hogy a cikket minden bizonnyal Jane Cazneau írta.

⁸ Annexation 1845: 5. A Gondviselés, vagyis az Isten által elrendelt küldetés gondolata az első puritán gyarmatok alapításához vezethető vissza, és máig meghatározza az amerikaiáság lényegét. Erről részletesebben lásd MERK 1963.

⁹ URBÁN 1981: 255.

történt: ezekről a területekről költöztek át a lakosok az Egyesült Államokba. Ez a második, tengeren túli birodalom gyarmatokból és protektorátusoknak nevezett területekből állt, és közülük csupán Alaszka és Hawaii kapott állami státuszt – hosszú idő elteltével, 1959-ben.

Ha arra keressük a választ, miért volt ilyen sikeres az Egyesült Államok területi gyarapodása már a független állam megszületésétől kezdve, azt mondhatjuk, hogy a 19. század folyamán az amerikai kormányzat diplomáciai tevékenysége és katonai sikerei mellett a nyugati földek megszerzésében és benépesítésében elsődleges szerep jutott a telepeseeknek, akik sokszor még azelőtt megjelentek az egyes területeken, mielőtt azok az Egyesült Államok birtokába kerültek volna. Ezért, míg a kormányzat nem terjesztette ki hatalmát az adott régióra, gyakran maguk szervezték meg közösségeiket. Ez a sajátosság már a gyarmati időkben megfigyelhető volt. A spanyol és francia gyarmati modelltől eltérően, amelyben az állam kulcsszerepet játszott a gyarmatok létrehozásában és működésében, az észak-amerikai angol gyarmatokon a telepesszabadság és az önkormányzatiság elvének érvényesítése a korai időktől kezdve meghatározó volt. Ehhez nagymértékben hozzájárult az angol fejlődés azon sajátossága, hogy nem jött létre abszolútizmus, illetve csak nagyon csökevényes formában és nagyon rövid ideig, és már a kora újkorban jellemzővé vált, hogy helyi szinten a tisztviselőket – például a sheriffeket és a békebírókat – az egyes települések lakói maguk választották és maguk is fizették, így azok nem függtek a központi kormányzattól.¹⁰ A 16–17. században kibontakozó korai kapitalista fejlődés, Anglia gazdasági megerősödése, a vállalkozó réteg kialakulása megteremtette a feltételeket a bekapcsolódásra a világpiacba és az Európán kívüli terjeszkedésre.

Észak-Amerika területén az első állandó angol település 1607-ben, Virginiában jött létre. Jamestown alapítását a kalandvágy és a gazdasági lehetőségek kiaknázása motiválta. A Virginia Társaság tagjai I. Jakabtól (1603–1625) kapták szabadalomlevelüket.¹¹ Kezdetben sok nehézséget

¹⁰ ANDERSON 1989: 145–184.

¹¹ COMMAGER 1973: 8–10. 1606-ban két Virginia Társaság jött létre, az egyik Londonban, a másik Plymouthban. Az alapítólevélben I. Jakab által nekik adományozott területek részben átfedték egymást, de végül a plymouthi Társaság nem hozott létre gyarmatot Észak-Amerikában.

kellett leküzdeniük (élelmszerhiány, járványok, hideg telek), és rászorultak a helyi őslakos indiánok segítségére, illetve az angol kormányzat támogatására is. A gyarmat hatékonyabb működése érdekében 1619-től kezdve képviselőket választottak, akiken keresztül maguk dönthettek közösségük dolgairól. Az úgynevezett Polgárok Házának létrehozásáról szóló forrás nem maradt fenn, de a képviseleti elvet megerősítő, 1621-es dokumentum már igen. Ebben az angol kormányzat és a kereskedő társaság vezetősége a következő célokat fogalmazta meg.

„Tudatjuk, hogy [...] olyan kormányzati formát kívánunk létrehozni, mely a legnagyobb mértékben szolgálja az emberek javát és kényelmét, és mely által mindennemű igazságtalanságnak, sérelemnek és elnyomásnak elejét vehetjük. [...] Ezért úgy véltük helyesnek, hogy elrendelünk és létrehozunk olyan Legfelsőbb Tanácsokat, melyek nem csak segédkeznek a mindenkori kormányzónak az igazságszolgáltatásban és más e hivatalhoz tartozó kötelezettségek végrehajtásában, de egyúttal [...] gondoskodnak az időről időre támadó nehézségek orvoslásáról és elősegítik a mondott gyarmat gyarapodását, erősödését, szilárdságát és virágzását.”¹²

Ugyanezeket az elveket fogalmazták meg azok a telepesek is, akik 1620-ban értek partot a mai Massachusetts területén.

„Polgári politikai testületbe tömörülünk jobb irányításunk és fennmaradásunk végett [...] és a fentiek folyományaként olyan igazságos és mindenkire érvényes törvényeket, rendeleteket, alkotmányokat és hivatalokat hozunk, alkotunk és fogalmazunk meg [...], amelyeket a legalkalmasabbnak és legmegfelelőbbnek tartunk a gyarmati közjó érdekében.”¹³

A Mayflower-szerződést elkészítő Zarándok Atyák vallási okokból hagyták el Angliát, és kezdetben Németalföldön éltek, hogy a protestáns vallást szabadon gyakorolhassák. Amikor azonban azt kezdték érezni, hogy ott egy másik nép és közösség szokásaihoz, nyelvéhez, kultúrájához kell alkalmazkodniuk,

¹² BÓDY–URBÁN 2001: 53–54; COMMAGER 1973: 13–14.

¹³ BÓDY–URBÁN 2001: 55; COMMAGER 1973: 15–16.

úgy döntöttek, saját kolóniát alapítanak az Újvilágban. Ezért visszatértek Angliába, szabadságlevelet kértek I. Jakab királytól, majd hajóra szálltak. Tájékozódási hibák miatt azonban nem az eredetileg megjelölt helyen értek partot, hanem attól délebbre, egy kis öbölben, amelyet a Tőkehal fokának neveztek el. Mielőtt partra léptek, megfogalmazták közösségük működésének alapelveit, és tulajdonképpen egy társadalmi szerződést kötöttek egymással, amely a későbbiekben is meghatározta az általuk alapított város, New Plymouth életét.

Az észak-amerikai kontinensen létrejött tizenhárom angol gyarmat alapítása szempontjából három csoportba sorolható: kereskedő társaságok által létrehozott (például Virginia és Massachusetts), magántulajdonba adott birtok (például Maryland, New York, New Jersey, Pennsylvania, Észak- és Dél-Karolina) és koronagyarmat (Georgia). Az alapítólevél minden gyarmat esetében meghatározta azokat a kereteket, amelyek között működni kellett, de a telepesek legtöbb esetben a helyi viszonyokhoz alkalmazkodtak, és a közösség összetételétől függően saját szabályozást is kialakítottak. Ennek egyik módja a Mayflower-szerződéshez hasonló megállapodás volt. Connecticut alapszabályzata például a következőképpen fogalmazott:

„Hol emberek gyűlnek egybe, ott [...] tisztességes kormányzatot kell létrehozni, ami az emberek ügyes-bajos dolgait minden időben el tudja rendezni és intézni. [...] Ezért magunkat ezennel a köz államaként, vagyis államközösségként egyesítjük és kapcsoljuk össze [...], hogy polgári ügyeink is az itt megalkotandó törvények, rendeletek és dekrétumok által legyenek irányítva.”¹⁴

Az is előfordult, hogy bár a kereskedő társaság központja Londonban működött, a szabadságlevelet a telepesek magukkal vitték Amerikába, és ott a körülményekhez igazodva helyben módosították – ez történt a Massachusetts-öböl Társaság esetében, amely Boston 1630-as megalapításában játszott szerepet.¹⁵

¹⁴ BÓDY–URBÁN 2001: 58.

¹⁵ BÓDY–URBÁN 2001: 56–58; COMMAGER 1973: 16–18.

Az Új-Angliának nevezett északkeleti területen létrejövő puritán gyarmatok alapítói főleg vallási ellentétek miatt hagyták el otthonukat, és bizonyos tekintetben a kálvini egyház szervezetében is jelen lévő önkormányzatiságot elvett terjesztették ki közösségeik politikai kereteinek kidolgozásakor. A puritán gyarmatokon eleinte azok rendelkeztek választójoggal, akik az egyházközösségnek is tagjai voltak. Amikor azonban a lakosok száma növekedni kezdett, és más vallású és más etnikumú telepések is érkeztek, átalakították a rendszert, és a választójog alapja földtulajdon lett. Egy-egy kereskedő társaság vagy az adott gyarmat tulajdonosa vagy a korona befolyást gyakorolt ugyan a település működésére, de a kormányzó mellett minden esetben működött egy- vagy kétkamarás választott testület is.¹⁶

A gyarmati jogállás azt jelentette, hogy gazdaságilag és politikailag is függték az angol parlament szabályozó törvényeitől, ugyanakkor a helyi ügyekről helyben döntöttek. A korona részéről megvalósuló ügynevezett „üdvös elhanyagolás” politikájában a hétéves háború hozott fordulatot. Az 1763-ban megkötött párizsi béke nyomán Nagy-Britannia birtokába került Kanada, így az első Brit Birodalom elérte legnagyobb kiterjedését. A háború miatt felhalmozódott adósságok törlesztése, a megnövekedett terület igazgatásának és védelmének megszervezése az adóterhek növelését vonta maga után. Az 1765-ben elfogadott Bélyegtörvénnyel szemben azonban már tiltakozásukat fejezték ki a gyarmatok lakosai, arra hivatkozva, hogy ezekhez nem járultak hozzá, márpedig „képvisélet nélkül nincs adózás”. Az állásfoglalás az ügynevezett Bélyegtörvény Kongresszuson született meg, amelyen a koronagyarmatként létrejött Georgia kivételével az összes kolónia képviselői részt vettek.¹⁷

A politikai csatározások végül az I., majd a II. Kontinentális Kongresszus összehívásához vezettek. Utóbbin a képviselők 1776. július 4-én kinyilvánították a gyarmatok függetlenségét. Az elszakadás legfőbb okaként arra

¹⁶ A magántulajdonosi gyarmatokon a kormányzó mellett volt egy általa vagy a gyarmat tulajdonosa által kinevezett Tanács is. Ez az új-angliai, önkormányzattal rendelkező gyarmatokon nem volt jellemző. Érdeemes megjegyezni, hogy az ott kialakult modellt Alexis de Tocqueville is részletesen bemutatta *A demokrácia Amerikában* című művében, és követendő példaként állította az európaiak elé. TOCQUEVILLE 1983.

¹⁷ BÓDY–URBÁN 2001: 97–98.

hivatkoztak, hogy a brit kormány megsértette az ember természetes jogait, és megszegte a társadalmi szerződést. Márpedig

„ezeknek a jogoknak a biztosítására az emberek kormányzatokat létesítenek, amelyeknek törvényes hatalma a kormányzottak beleegyezésén nyugszik. Ha bármikor, bármely kormányforma alkalmatlanná válik e célok megvalósítására, a nép joga, hogy az ilyen kormányzatot megváltoztassa vagy eltörölje, és új kormányzatot létesítsen, olyan elvekre alapítva és hatalmát olyan módon szervezve, amely jobban védi biztonságát, és jobban elősegíti boldogulását.”¹⁸

A politikai állásfoglalások idején az amerikai gyarmatok lakóinak már fel kellett venniük a harcot a brit hadsereggel, és európai segítségre is szükségük volt ahhoz, hogy ügyüket sikerre vigyék, és függetlenségüket elismertessék. Erre az 1783-as párizsi békében került sor.¹⁹

1787-ben készült el az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya, amely 1789-ben, kilenc állam ratifikálását követően lépett életbe. Legfontosabb elve az önkormányzatiság és a hatalmi ágak szétválasztása volt. Ezt szövetségi szinten, az egyes államokban és az egyes településeken is érvényesítették, és kialakult az úgynevezett *fékek és ellensúlyok* rendszere, ami azt jelentette, hogy a három hatalmi ág egymástól elkülönült, ugyanakkor egymást ellenőrizte is.²⁰

Ezeket az elveket akkor is érvényesítették, amikor az eredeti tizenhárom gyarmatból létrejövő tizenhárom államon kívül a békeszerződésben megkapott további területek betagozása megtörtént az Egyesült Államokba. Az Appalache-hegység és a Mississippi folyó közötti területről az úgynevezett Északnyugati- és Délnyugati Szervezési Szabályzat rendelkezett 1787-ben és 1790-ben. A területszervezésnek három fázisát határozták meg. Az első fázisban még teljes mértékben az amerikai szövetségi kongresszus irányítása alatt állt egy adott vidék, s elnevezése körzet vagy kerület volt (*district*). Amikor egy körzet nagykorú férfi lakossága elérte az ötezer főt, jogosulttá váltak saját törvényhozó testület választására, és szavazati joggal nem rendelkező képviselőt küldhettek a szövetségi kongresszusba.

¹⁸ BÓDY–URBÁN 2001: 112; COMMAGER 1973: 100.

¹⁹ KÖKÉNY 1993.

²⁰ BÓDY–URBÁN 2001: 479–495.

Ebből, az úgynevezett territórium (*territory*) státuszról akkor válhatott állammá (*state*) egy terület, ha szabad lakosainak száma elérte a hatvanezeret. Erről az Északnyugati Szervezési Szabályzat a következőképpen rendelkezett: „az ilyen állam képviselői által befogadtatik az Egyesült Államok Kongresszusába, bármely tekintetben az eredeti államokkal egyenrangúan, és szabadságában áll majd állandó alkotmányt és államkormányzatot kialakítania.”²¹ Ennek megfelelően a csatlakozást követően minden állam elkészítette saját alkotmányát, a szövetségi alkotmányban megfogalmazott elvekkel és szabályozásokkal összhangban, ugyanakkor az adott területen élők érdekeinek figyelembevételével.²²

Az 1783-ban megalakult Amerikai Egyesült Államok területe 2,3 millió négyzetkilométer volt. A nemzetközi helyzet változásának köszönhetően a fiatal állam ezt hamarosan kétszeresére növelhette. A francia forradalom nyomán kibontakozó napóleoni háborúk alatt ugyanis Franciaország arra kényszerült, hogy a Mississippi folyó nyugati vízgyűjtő medencéjét eladja az amerikai kormánynak. Jefferson elnök megbízottai eredetileg New Orleans és Nyugat-Florida megvásárlására tettek ajánlatot 1802-ben. Mivel viszonylag kevés francia telepes élt a vidéken, így igazgatása és védelme nehézségeket okozott. Napóleon (és az amerikai kormányzat is) attól tartott, hogy Nagy-Britannia Kanada segítségével megszerezheti a területet. Ráadásul Bonaparte Napóleonnak – a háborús költségek fedezésére – pénzre volt szüksége, ezért az amerikai küldöttségnek 15 millió dollárért felajánlotta egész Louisianát, amelynek területe 2,1 millió négyzetkilométer volt. A vásárlásról szóló szerződést 1803. április 30-án írták alá.²³

Az Egyesült Államok területi gyarapodása példa nélkülinek számított. Óriási lehetőség nyílt a gazdasági fejlődés és a mezőgazdasági területek kiterjesztése előtt. Az amerikaiak New Orleans megszerzésével biztosították a kijáratot a Mexikói-öbölre, és immár senki sem korlátozhatta kereskedelmüket a Mississippi folyón. Franciaország végleg kiszorult az amerikai

²¹ BÓDY-URBÁN 2001: 133–134.

²² A megalakuló Egyesült Államokban a szövetségi állam és az egyes államok viszonyáról, valamint a terjeszkedés és a republikánus intézmények és értékek fenntartásával kapcsolatos dilemmákról lásd VAJDA 2007.

²³ COMMAGER 1973: 190–191.

kontinensről, ami alapvetően átalakította a geopolitikai viszonyokat, és az Egyesült Államok nagyhatalmi ambícióinak megerősödését eredményezte, egyben kiindulópontként szolgált a távolabbi nyugati területek felderítésére és feltérképezésére, egészen a Csendes-óceánig. Erre hamarosan sor került. 1804 és 1806 között Thomas Jefferson megbízásából Meriwether Lewis és William Clark expedíciót vezetett Louisiana területének felderítésére. Útjuk során eljutottak a Csendes-óceánig, ami később jogalapként szolgált az Oregon vidék megszerzésére.

Louisiana megvásárlása ugyanakkor számos kérdést és alkotmányos dilemmát is felvetett. Ellenzői azzal érveltek, hogy az alkotmány nem hatalmazta fel a szövetségi kormányzatot idegen területek megszerzésére, ráadásul a területen csekély volt az amerikai népesség. Igaz, nem volt túl nagy a francia és a spanyol sem, de ők más nyelvet beszéltek, más vallásúak voltak, más jogrend alatt éltek, és őket a területcseréről nem kérdezte meg senki. A megállapodás támogatói ugyanakkor arra hivatkoztak, hogy az egyezmény garanciákat ad addigi helyzetük fenntartására. A szerződés értelmében

„az átadott terület lakosait be kell illeszteni az Egyesült Államok Uniójába és amint lehetséges, a Szövetségi Alkotmány elveivel összhangban be kell őket fogadni, hogy élvezhessék az Egyesült Államok polgárainak járó jogokat, előnyöket és immunitásokat, és mindeközben meg kell tartani és meg kell védeni őket szabadságuk, tulajdonuk és az általuk gyakorolt vallás szabad élvezetében”.²⁴

Heves vitákat követően az amerikai kongresszus 1803 októberében ratifikálta a megállapodást. A megszerzett terület territóriumstátuszba került, majd legnépesebb és stratégiaileg legfontosabb részén, New Orleans központtal 1812-ben létrejött Louisiana állam.²⁵

A 19. század első harmadában nem csupán Franciaország, de a napóleoni háborúk miatt meggyengült Spanyolország helyzete is megrendült az amerikai kontinensen. Közép- és Dél-Amerikában ekkor bontakoztak ki a spanyol gyarmati uralom elleni függetlenségi mozgalmak, és ekkor szakadt

²⁴ Idézi MEINIG 1993: 14.

²⁵ MEINIG 1993: 9–11, 17–18.

el Florida is. A területre egyre több amerikai telepes költözött át az Egyesült Államok déli határvidékéről, akik 1809-ben már Nyugat-Florida lakosságának 90 százalékát alkották. A spanyol kormány gyengeségét és a hatalmi vákuumot kihasználva az amerikai telepesek 1810. szeptember 23-án elfoglalták Baton Rouge erődjét, három nappal később pedig létrehozták „a szabad és független” Nyugat-Floridai Köztársaságot. A függetlenségi nyilatkozatot két nappal később elküldték az amerikai elnöknek, James Madisonnak, azzal a kéréssel, hogy a kormányzat terjessze ki fennhatóságát a területre. Az amerikai elnök 1810. október 27-én Nyugat-Floridát az Egyesült Államokhoz tartozónak nyilvánította. Az annexiót azzal indokolta, hogy a terület a Louisiana-vásárlás részét képezte. Ezután csapatokat vezényelt a térségbe, akik először a Pearl, majd a Perdido folyóig elfoglalták Nyugat-Floridát.²⁶ A lázongások átterjedtek Kelet-Floridára is. A feszültség növekedéséhez hozzájárultak a határvidéki indiánok betörései az Egyesült Államok területére, amelyekre válaszként Andrew Jackson vezetésével amerikai csapatok hatoltak be Kelet-Floridába, és elfoglalták St. Marks és Pensacola erődjét. A helyzetet kihasználva az amerikai kormány tárgyalásokat kezdeményezett Spanyolországgal Florida egészének átadásáról. Az amerikai külügyminiszter, John Quincy Adams és a Washingtonba delegált spanyol követ, Luis de Onís 1819. február 22-én írta alá az úgynevezett transzkontinentális egyezményt, amelynek értelmében Spanyolország ötmillió dollárért átadta a területet az Egyesült Államoknak, azzal a feltétellel, hogy az amerikai kormány megígérte, lemond az akkor még spanyol uralom alatt lévő Texasra támasztott igényéről, amelyet korábban a Louisiana-vásárlás részének tekintett.²⁷

Ahogy azonban az a nyugati terjeszkedés során többször is előfordult, az amerikai telepesek nem mindig kértek engedélyt egy-egy terület birtokbavételekor az adott vidék kormányzatától. Ez történt Texasban is. Igaz, az első jelentős amerikai telepecsoport vezetője, Stephen F. Austin 1821-ben

²⁶ NUGENT 2009: 105–110. Nyugat-Florida megszerzése kapcsán fogalmazták meg a Madison-doktrínát vagy transzferellenes elvet. Eszerint: az európai hatalmak nem adhatják át egymásnak birtokaikat Amerikában, még államközi egyezmény révén sem, vagyis a hanyatló spanyol birodalom birtokait nem foglalhatják el más európai államok, mivel az Egyesült Államoknak fontos érdekei fűződnek a területekhez.

²⁷ COMMAGER 1973: 223–224; WEBER 1982: 12; MEINIG 1993: 72–73.

még engedélyt kapott az éppen függetlenné vált Mexikó kormányától, hogy háromszáz családot telepítsen le Texasban,²⁸ később azonban egyre többen költöztek át engedély nélkül is.

Ehhez hozzájárult, hogy 1824-ben Mexikó amerikai mintára szövetségi köztársaság lett, a következő évben pedig kongresszusa liberális bevándorlási törvényt fogadott el, és megnyitotta a független állam északkeleti határvidékét a telepesek előtt. Egy felnőtt férfi közel kétezer hektár földet vehetett birtokba, szinte ingyen, ami jelentős vonzerő volt.²⁹ A tartomány népessége másfél évtized alatt két és fél ezerről negyvenezerre, a mexikóiak (*tejanók*) és az amerikaiak aránya pedig 1 : 3-ról 1 : 10-re nőtt.³⁰ A mexikói kormányt lekötötték a függetlenség kivívását követő belső problémák, ezért nem tudott kellő figyelmet fordítani a határvidékre. A helyi kormányzat gyengesége, a nyelvi, vallási és kulturális különbségek sokszor konfliktushoz vezettek. Ennek ellenére, főleg Austinnak köszönhetően, az amerikai telepesek mindaddig együttműködtek a mexikói kormánnyal, amíg az biztosította számukra a földszerzés lehetőségét, de igazán nem szólt bele dolgaikba.

Amikor azonban 1835-ben a mexikói elnök, Antonio López de Santa Anna centralista fordulatot hajtott végre, és Texast is szorosabb ellenőrzés fenyegette, a lakosok – amerikaiak és liberális *tejanók* egyaránt –, úgy döntöttek, szembeszállnak politikájával. November elején a tartomány tizenkét városából ötvenöt küldött gyűlt össze San Felipe de Austinban, akik egy ideiglenes kormány felállításáról döntöttek. Ezután kiadtak egy nyilatkozatot, amely az amerikai függetlenségi nyilatkozat érvelésére emlékeztetett. Megállapították, hogy a centralisták „felbontották a Társadalmi Szerződést, amely Texas és a Mexikói Konföderáció többi tagja között létezett”. Elítélték Santa Anna „zsarnoki” rendszerét, és az ember „természetes jogaira” hivatkozva kijelentették, hogy a texasiak meg fogják védeni szabadságjogaikat és az 1824-es alkotmányt.³¹

Eközben Santa Anna közel hatezer katonát vezényelt a tartomány ellen. Miután a mexikói sereg átlépte a Rio Grande folyót, a texasi küldöttgyűlés

²⁸ BARKER 1924: 435; CANTRELL 1999: 94.

²⁹ WALLACE-VIGNESS 1963: 48; WALLACE-VIGNESS 1963: 48–50.

³⁰ WEBER 1982: 162.

³¹ WALLACE-VIGNESS 1963: 91.

tagjai 1836. március 2-án kinyilvánították függetlenségüket.³² Állásfoglalásuk párhuzamot vont az amerikai gyarmatok elszakadásával. Az elvi bevezetőben a texasiak is az ember elidegeníthetetlen jogaira, a társadalmi szerződésre és az ellenállás jogosságára helyezték a hangsúlyt. Ezután felsorolták a mexikói kormánytól elszenvedett sérelmeket, majd levonták a következtetést:

„Az öfenntartás szüksége ezért most örökös politikai különválásunkat nyilvánítatja ki velünk. Ezért mi, Texas népének [...] képviselői [...] ezennel elhatározzuk és kijelentjük, hogy örökre megszüntetjük politikai kapcsolatainkat a mexikói néppel, és hogy Texas népe mostantól szabad, szuverén és független köztársaságot alkot [...]”.³³

A texasiak több alkalommal megütköztek a mexikói sereggel, és 1836. április 21-én a San Jacinto folyó melletti csatában döntő vereséget mértek Santa Anna katonáira.³⁴ A mexikói elnök fogságba esett, és a velascói szerződésben elismerte Texas függetlenségét. Ezt azonban szabadulása után érvénytelennek nyilvánította, és a mexikói kongresszus sem fogadta el.³⁵

A háború alatt még több amerikai érkezett a területre, ezért a texasiak ismét felvételüket kérték az Egyesült Államokba. Az amerikai kongresszus azonban, bár 1837. március 3-án elismerte Texas függetlenségét, négy hónappal később elutasította az annexióra vonatkozó kérelmét. Ennek a legfőbb oka az lehetett, hogy ekkoriban már egyre élesebbé vált az ellentét az északi és a déli államok között, és az északiak ellenezték a rabszolgartató területek kiterjesztését. Ebben a helyzetben a texasiaknak újra kellett gondolniuk helyzetüket, és újra kellett fogalmazniuk, kik ők, és hová tartoznak. Mivel az Egyesült Államokból történt elköltözés miatt a telepések számára problémássá vált az „amerikai” elnevezés, főleg miután Texas szuverén állam lett, így az eredet tekintetében szélesebb értelmezést kellett találniuk. Ezért visszanyúltak angolszász gyökereikhez. Az angolszász megjelölés már kifejezte a Mexikótól való elszakadást, ugyanakkor nem utalt arra,

³² WALLACE–VIGNESS 1963: 98–99.

³³ BÓDY–URBÁN 2001: 169.

³⁴ FEHRENBACH 1968: 229–233.

³⁵ WALLACE–VIGNESS 1963: 117–118; FEHRENBACH 1968: 241.

mintha Texas az Egyesült Államok függeléke vagy valamiféle másolata lett volna. A telepesek úgy érezhették, önálló angolszász köztársaságként Texas egyenrangú lehet az Egyesült Államokkal, és az önkormányzatiság terén meglévő képességeik is angolszász mivoltukból erednek. Ezt 1837-ben Francis Moore, Jr., a Houstonban megjelenő *Telegraph and Texas Register* szerkesztője a következőképpen fogalmazta meg:

„Az angolszászok és felvilágosult leszármazottaik szelleme olyan, hogy ha még le is rombolnák az Egyesült Államok és Nagy-Britannia törvényeit, a társadalom igényeihez alkalmazkodva valamiféle közjogi rendszer azonnal életre kelne, és a közvélemény ezt törvényerőre is emelné.”³⁶

A szuverén állam létrejötte azonban nem eredményezett stabilitást. A Texasi Köztársaság számos problémával, sorozatos gazdasági válságokkal küzdött, és állandó fenyegetést jelentett számára, hogy Mexikó megpróbálja visszafoglalni, ezért újra és újra felmerült a csatlakozás kérdése az Egyesült Államokhoz. Ahhoz azonban, hogy Texas helyzetében változás következzen be, változásra volt szükség az amerikai belpolitikában és a nemzetközi helyzetben is. Az egyik változás a kontinens északnyugati részén, Oregon vidékén történt.

A 19. század első felében az Oregon elnevezés jóval nagyobb területet jelölt, mint a mai Oregon állam.³⁷ A területre eredetileg igényt formált Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország és Spanyolország is. A franciák 1763-ban, a hétéves háború végén elvesztették jogalapjukat, a spanyolok és az oroszok pedig különböző szerződésekből lemondtak róla.³⁸ 1818-ban megállapodást kötött Nagy-Britannia és az Egyesült Államok is, és a Sziklás-hegységtől a Csendes-óceánig terjedő vidék a két ország közös

³⁶ *Telegraph and Texas Register* 1837.

³⁷ Határa északon az Oroszországhoz tartozó Alaszka (északi szélesség 54° 40'), délen a spanyol–mexikói Kalifornia (42. szélességi kör) volt, keleten a Sziklás-hegység, nyugaton pedig a Csendes-óceán, vagyis a mai Oregon, Washington és Idaho államot, valamint Montana és Wyoming, illetve a kanadai Brit Columbia provincia egy részét foglalta magában.

³⁸ PLETCHER 1973: 103; LA FEBER 1989: 76–78.

birtokába került. A szerződés mindkét fél állampolgárai számára engedélyezte a kereskedelmet és a letelepedést a közös igazgatás alatt lévő területen.³⁹

A brit jelenlét a térségben főként a Hudson-öböl Társasághoz volt köthető, amely 1821-ben kizárólagos jogot szerzett a prémkereskedelemre.⁴⁰ Így az 1820-as években az Oregon vidék *de facto* brit kormányzás alatt állt. Ez azonban a kereskedőállomásokra és az erődökre korlátozódott, és azokra a kis településekre, amelyek körülöttük kialakultak. Ezek a mezőgazdasági kolóniák azonban a Társaság által létrehozott telepek voltak inkább, nem szervesen fejlődő közösségek. Az alulról építkező közösségek kialakítása így itt is az amerikai telepesek révén történt.

Az első szekérkaraván 1842 tavaszán indult útnak Missouriból az úgynevezett Oregon-ösvényen több mint száz telepessel. Annak ellenére, hogy a Hudson-öböl Társaság ellenezte az amerikaiak bevándorlását, helyi megbízottja, John McLoughlin segítséget nyújtott nekik. Számos kisebb csoportot követően 1843-ban tömeges bevándorlás kezdődött a területre: több mint ezer telepes érkezett, a következő évben további ezerötszáz, 1845-ben pedig háromezer.⁴¹ Általában húsz-huszonöt szekér indult egyszerre útnak, de előfordult, hogy akár ötven-hatvan is. A szekérkaravánok legtöbbjét részletes szabályok alapján szervezték meg, ami meghatározta a vezetők kiválasztásának szempontjait és az úton haladók viselkedési normáit. Azt mondhatjuk, hogy a szekérkaravánok tagjai is egyfajta szerződést kötöttek egymással indulás előtt, és az út folyamán magukat kormányozták. Minden expedíciónak volt egy kapitánya, aki teljes körű felelősséggel tartozott, és egy kalauza, aki mutatta az utat, és tárgyalt az őslakosokkal.⁴²

³⁹ Az amerikaiak 1792-től formáltak igényt Oregon vidékére, amikor Robert Gray, egy bostoni prémkereskedő hajó kapitánya felfedezte a Columbia folyó torkolatát. Az angolok Francis Drake Föld körüli útjáig vezették vissza jelenlétüket, amelyet a 18. század végén James Cook és George Vancouver felfedezőútjai is felelevenítettek. Lewis és Clark – a Louisiana-vásárlást követő – expedíciója azonban további jogalapként szolgált az USA számára, és megerősítette az amerikai igényt az oregoni régió egészére. LA FEBER 1989: 75; MEINIG 1993: 74–75.

⁴⁰ BUMSTED 1992: 202–203.

⁴¹ CLARK 1981: 162, 178; LA FEBER 1989: 70, 105.

⁴² DODDS 1986: 70.

Ha nem jól látták el feladatukat, leváltották őket, és más vezetőket választottak. A több mint háromezer kilométer hosszú Oregon-ösvényen általában öt-hat hónap alatt értek az USA közép-nyugati területeiről a Csendes-óceán partvidékére. A résztvevők sokszor rokoni kapcsolatban álltak egymással vagy egy városból indultak, de mások is csatlakozhattak, ha a szabályokat elfogadták. Az út során ezek a kötelek megmaradtak, ami az újonnan birtokba vett területeken létrejövő közösségek fontos szervező- és összetartó erejét jelentette.⁴³

Az amerikai bevándorlók települései fokozatosan túlnőttek a Hudson-öböl Társaság kereskedőállomásain, és hamarosan az amerikai szuverenitás kiterjesztését kezdték követelni Oregon vidékének egészére. Mivel ekkor a szövetségi kormány még kevés figyelmet fordított rájuk, a korábbi telepes közösségek mintájára saját kormányt hoztak létre. 1843. július 5-én elfogadtak egy alkotmányt „a kölcsönös védelem céljából, valamint hogy biztosítsuk a köztünk lévő békét és a fejlődést [...] egészen addig, amíg az Amerikai Egyesült Államok ki nem terjeszti fölénk hatalmát”.⁴⁴ Ez az úgynevezett Organikus törvény már az ideiglenes kormány megszületését jelentette. A Hudson-öböl Társaságot is meghívták a kormányba, de McLoughlin ezt nem fogadta el.⁴⁵

Az alkotmány rendelkezett a földszerzés feltételeiről is. Házaspárok 640 *acre*-t, vagyis 260 hektár földet igényelhettek ingyen, az egyedülállók pedig 320 *acre*-t, vagyis 130 hektárt, ami jelentős vonzerő volt. Amikor a telepesek száma tovább nőtt a területen, az amerikai kormány sem hagyhatta figyelmen kívül a távoli oregoni *köztársaságot*. Az 1844-es elnökválasztási kampányban James K. Polk egyszerre szólított fel Texas annexiójára és az amerikai igény Oregonra történő kiterjesztésére. A Demokrata Párt jelöltjeként az expanszió és az Egyesült Államok kontinentális hatalommá válása mellett foglalt állást, ami ilyen formában támogatásra talált az északi és a déli államok körében is. Ellenfele Henry Clay, a korszak egyik legtekintélyesebb whig

⁴³ DODDS 1986: 74–75.

⁴⁴ BROWN 1892: 163.

⁴⁵ CLARK 1981: 158–159; DODDS 1986: 91.

politikusa volt. Ellenezte Texas bekebelezését, így a déliek elpártoltak tőle, és a választást Polk nyerte.⁴⁶

A terjeszkedés szélsőséges híveivel szemben, akik északon egészen az 54°40' szélességi körig szerették volna kitolni az Egyesült Államok határát, Polk hajlott a kompromisszumra. 1845 júliusában felhatalmazta James Buchanan külügyminisztert, hogy kezdjen tárgyalásokat Nagy-Britanniával arról, hogy Oregon vidékét osszák fel, és a 49. szélességi kör mentén húzzák meg a két ország közötti határt a Sziklás-hegységtől a Csendes-óceánig. Hosszú vitákat követően a britek elfogadták az ajánlatot, de országukhoz tartozónak nyilvánították a Vancouver-szigetet és garanciát kértek a hajózási jogaikra a Columbia folyón. Az egyezményt végül ezzel a kiegészítéssel írták alá 1846. június 15-én.⁴⁷ A megállapodás nyomán több mint 742 000 négyzetkilométer került az Egyesült Államok birtokába. Az ország így ismét olyan mértékű geopolitikai győzelmet könyvelhetett el, amelyet tényleges jelenléte nem támasztott alá, hisz ekkoriban mindössze hatezer amerikai élt a régióban. Az amerikai siker magyarázata az Oregon területén élő brit és amerikai lakosság közötti eltérés lehetett. Míg az előbbi közösségeket egy kereskedelmi társaság hozta létre, és tartotta fenn, az utóbbiak spon-tán népmozgás, telepesátköltözés eredményeként alakultak ki. Az előbbi egymástól nagy távolságra lévő kereskedő állomások hálózata volt, amelyek

⁴⁶ Már az Egyesült Államok megalakulásakor és az alkotmány elkészítésekor két fő politikai csoportosulás jött létre. A szövetségi kormányzat nagyobb befolyását, egy nemzeti bank létrehozását és a protekcionista gazdaságpolitikát támogató *föderalisták*, akikre az 1830-as évektől a *whig* elnevezést használták, és az állam szerepét minimalizálni kívánó, laza szövetséget, szabad kereskedelmet támogató *antiföderalisták*, akikből 1828-ban létrejött a Demokrata Párt. Az 1844-es elnökválasztáson a népi szavazatokat tekintve Polk kis többséget tudott csak szerezni (50% és 48% volt az arány), de az elektori szavazatok közül 170-et, míg Clay csak 105-öt kapott. HAHNER 2006: 102–103; CLARK 1981: 182–183; BORNEMAN 2009: 125–128.

⁴⁷ COMMAGER 1973: 311–312; CLARK 1981: 187–188; PLETCHER 1973: 413–414. A Hudson-öböl Társaság 1848-ban kivonult Oregonból, és központját a Brit Columbia területén lévő Fort Victoriába tette át. Az USA 650 000 dollárt fizetett a Társaságnak kárpótlásként az Egyesült Államok területén maradó tulajdonáért és épületeiért. PLETCHER 1973: 588.

állományát fizetett alkalmazottak alkották, az utóbbiak a bevándorló telepesek szervesen fejlődő közösségei.

Ehhez hasonló folyamat játszódott le Texasban és a délnyugati határvidéken is. Az 1836-os függetlenségi háborút követően jelentősen megnőtt az amerikai bevándorlók száma a Texasi Köztársaság területén. Miután az 1844-es elnökválasztási kampányban James K. Polk Oregon és Texas egyidejű felvétele és az északi és déli területek közötti egyensúly fenntartása mellett érvelt, 1845 elején az amerikai Kongresszus két háza, attól is félve, hogy a terület Nagy-Britannia befolyása alá kerül, közös határozatot hozott Texas annexiójáról, amely 28. államként csatlakozott az Unióhoz.⁴⁸

Mexikó sem Texas függetlenségét, sem az Egyesült Államokba történő felvételét nem ismerte el, ami 1846 áprilisában háborúhoz vezetett. A két ország gazdasági és katonai ereje nem volt egymáshoz mérhető, az amerikai csapatok még Mexikóvárost is elfoglalták.⁴⁹ Az 1848. február 2-án megkötött Guadalupe Hidalgó-i békében Mexikónak nem csupán Texasról kellett lemondania, hanem arról a területről is, amely ma Kalifornia és Új-Mexikó államot, valamint Nevada, Utah, Arizona és Colorado nagy részét alkotja.⁵⁰ A háború következtében 2,4 millió négyzetkilométer került az Egyesült Államok birtokába, így területe két év alatt hatvannégy százalékkal nőtt meg. Az Oregon-szerződés révén északon, a Mexikó elleni háborút követően pedig délen és nyugaton is elérte mai határát.⁵¹ A 19. század közepére jelentős elmozdulás történt a kontinens erőviszonyaiban. A geopolitikai viszonyok átalakulásához pedig nagymértékben hozzájárult az amerikai telepesek nyugatra költözése és a telepeszabadság kiterjesztése.⁵²

⁴⁸ COMMAGER 1973: 306–307.

⁴⁹ FEHRENBACH 1968: 270–272; PLETCHER 1973: 533–534.

⁵⁰ ISRAEL 1967: 733–751; KÖKÉNY 2001. Az amerikai–mexikói háború eseményeiről, megítéléséről, a terjeszkedés mértékével és egész Mexikó esetleges megszerzésével kapcsolatos vitákról lásd KÖKÉNY 2018; VAJDA 2018.

⁵¹ A mexikói–amerikai határ 1853-ban, az úgynevezett Gadsden-vásárlás révén vált véglegessé, amikor a Rio Grande mentén 76 800 négyzetkilométer került az USA birtokába. ISRAEL 1967: 753–758; KÖKÉNY 2001: 27–29.

⁵² Az elvándorlás okai között fontos megemlíteni az 1819-es és az 1837-es gazdasági válságot az Egyesült Államokban, amelyek miatt ezrek kényszerültek elhagyni otthonukat.

A 19. század második felében zajlott le az Egyesült Államok nyugati területeinek telepések általi benépesítése. Ezt nagyban elősegítette a demográfiai növekedés, amelynek természetesen a szaporodás mellett fontos forrása volt a bevándorlás. A folyamatot valamelyest megakasztotta az 1861–1865 között lezajlott polgárháború, de a nyugatra költözés nem állt meg. Sőt, 1864-ben új állam jött létre (Nevada), előtte 1862-ben elfogadták a telepestörvényt (*Homestead Act*), amelynek értelmében minden családfő, aki öt évig élt egy területen, és azt művelés alá vonta, 160 acre, azaz 64 hektár földhöz juthatott.⁵³ További lendületet adott az első transzkontinentális vasútvonal megépülése 1869-ben, amely a kontinens középső részét (Omaha, Nebraska) kötötte össze a Csendes-óceán partvidékével (Sacramento, California), és bekapcsolta a régiót a nemzeti piacba.

Az amerikai telepések nyugatra költözése nem „üres” területekre történt. Már a gyarmati időszakban, az első telepések kapcsolatba kerültek az őslakos indiánokkal. A legtöbb esetben segítséget kaptak tőlük a letelepedést követő években, de egy idő után kiszorították őket addigi lakóhelyükről, és sok esetben fegyveres konfliktusra is sor került. Részben ezt próbálta megakadályozni az 1763-as királyi proklamáció, amikor megtiltotta az Appalache-hegységen túli terjeszkedést, és megkísérelte fenntartani a területet az őslakosok számára. Egy ilyen elkülönített terület kialakítása felvetődött akkor is, amikor a Louisiana-vásárlás során megszerzett területről vitáztak az amerikai Kongresszusban. Többen úgy vélték, hogy a Mississipp nyugati vízgyűjtő medencéjét fenn kellene tartani a már ott élő törzsek és azon őslakos indiánok számára, akiket a Mississippitől keletre lévő földekről a fehér telepések kiszorítanak. Az óriási területet végül megnyitották a bevándorlás előtt, sőt, néhány évtizeddel később az Andrew Jackson elnöksége alatt elfogadott Indiánelköltöztetési törvény (*Indian Removal Act*, 1830) miatt újabb indián népcsoportok érkeztek a vidékre. A törvény értelmében a Mississipp keleti oldaláról a nyugatira költöztették át az úgynevezett öt civilizált törzset (cserokik, csaktók, csikaszők, szeminelok és krikek), amelyek a „civilizált” jelzőt onnan kapták, hogy szervezett társadalomban, letelepült életmódot éltek, és főként földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak.

⁵³ BÓDY–URBÁN 2001: 190–191.

A cserokik saját írásrendszert és írott alkotmányt is létrehoztak. Amikor a Mississippi nyugati oldalán lévő, többségében nomád életmódot folytató törzsekkel kapcsolatba kerültek, jelentős mértékben átalakították az életüket, és egy ideig a telepesek előfutáiraiként ők szervezték meg és át a helyi közösségeket. Ennek következtében egyes törzsek egyes csoportjai meg is erősödtek, ugyanakkor az átköltözés és az új terület körülményeihez való alkalmazkodás során nagy veszteségeket szenvedtek.⁵⁴ Ez a folyamat folytatódott, sőt felerősödött a polgárháború után, és egyre több fegyveres konfliktus alakult ki a fehérek és az őslakos indiánok között, ami a törzsek elkülönítéséhez, a rezervátumok megszervezéséhez, majd az 1870-es és 1880-as évek indiánháborúihoz vezetett.

A 19. század utolsó harmadára nemcsak az őslakos indiánok és a telepesek viszonya alakult át, de jelentősen megváltozott az Egyesült Államok lakosságának etnikai összetétele is. Míg korábban a többség Nyugat-Európából érkezett, a polgárháború utáni időszakban már főként Dél- és Kelet-Európából és Ázsiából. Bármely országból érkeztek és bármilyen kultúrához tartoztak és bárhol is telepedtek le, helyi szinten és a szövetségi kormányzathoz való viszonyukban is az amerikai politikai keretekbe kellett beilleszkedniük. Az 1890-es népszámlálás adatai szerint már nem lehetett megállapítani a határvonalat a betelepített és a még – a fehérek szempontjából – lakatlan területek között. A nyugati területek benépesítésével egy korszak bizonyos értelemben lezárult, de az intézményi keretek és az újrakezdés lehetősége megmaradt. A terjeszkedés, a birodalomépítés pedig új, transzkontinentális szakaszába lépett. E folyamat bemutatása azonban már egy következő tanulmány tárgya.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANDERSON, Perry (1989): *Az abszolutista állam*. Budapest: Gondolat.
Annexation (1845). *United States Magazine and Democratic Review*, 1845. július–augusztus, 5–10.
BARKER, Eugene C. szerk. (1924): *The Austin Papers. I.* Washington: Government Printing Office.

⁵⁴ HABRAN–KÖKÉNY 2024.

- BÓDY Pál – URBÁN Aladár szerk. (2001): *Szöveggyűjtemény az Amerikai Egyesült Államok történetéhez, 1620–1980*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- BORNEMAN, Walter R. (2009): *Polk: The Man Who Transformed the Presidency and America*. New York: Random House.
- BOYD, Julian P. szerk. (1951): *The Papers of Thomas Jefferson*. Vol. 4. 1 October 1780–24 February 1781. Princeton: Princeton University Press, 233–238.
- BROWN, James H. (1892): *Political History of Oregon, Provisional Government. Treaties, Conventions, and Diplomatic Correspondence on the Boundary Question; Historical Introduction of the Explorations on the Pacific Coast; History of the Provisional Government from Year to Year, with Election Returns and Official Reports; History of the Cayuse War, with Original Documents*. I. Portland: Press of the Lewis and Dryden Printing Co.
- BUMSTED, J. M. (1992): *The Peoples of Canada. A Pre-Confederation History*. Toronto: Oxford University Press.
- CANTRELL, Gregg (1999): *Stephen F. Austin, Empresario of Texas*. New Haven – London: Yale University Press.
- CLARK, Malcolm, Jr. (1981): *Eden Seekers. The Settlement of Oregon, 1818–1862*. Boston: Houghton Mifflin.
- COMMAGER, Henry Steele szerk. (1973): *Documents of American History*. Vol. I. (To 1898). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall Inc.
- DODDS, Gordon B. (1986): *The American Northwest: A History of Oregon and Washington*. Arlington Heights, IL: The Forum Press Inc.
- FEHRENBACH, Theodore Reed (1968): *Lone Star. A History of Texas and the Texans*. New York: Collier Books.
- FRANK Tibor szerk. (2007): *Gyarmatokból impérium. Magyar kutatók tanulmányai az amerikai történelemről*. Budapest: Gondolat.
- HABRAN, Augustin – KÖKÉNY, Andrea (2024): The West in Construction: Texas and Indian Territory at the Vanguard of American Imperial Expansion. *Revue Française d'Études Américaines*, (179), 77–97. Online: <https://doi.org/10.3917/rfea.179.0077>
- HÄHNER Péter (2006): *Az Egyesült Államok elnökei*. Budapest: Maecenas.
- HUDSON, Linda S. (2001): *Mistress of Manifest Destiny: A Biography of Jane McManus Storm Cazneau, 1807–1878*. Austin: Texas State Historical Association.
- ISRAEL Fred L. szerk. (1967): *Major Peace Treaties of Modern History, 1648–1967*. II. New York: Chelsea House Publishers.
- KÖKÉNY Andrea szerk. (1993): *Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szeptember 3.)*. Szeged: JATE Press.
- KÖKÉNY Andrea szerk. (2001): *Békeszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848)*. Szeged: JATE Press.
- KÖKÉNY Andrea (2018): Az 1846–1848-as amerikai–mexikói háború és megítélése. *Világtörténet*, 40(1), 23–43.

- LAFEBER, Walter (1989): *The American Age: United States Foreign Policy at Home and Abroad since 1750*. New York – London: W. W. Norton.
- LOONEY, J. Jefferson szerk. (2004): *The Papers of Thomas Jefferson. Retirement Series. Vol. 1. 4 March 1809 to 15 November 1809*. Princeton: Princeton University Press.
- MAGYARICS Tamás (2014): *Az Egyesült Államok külpolitikájának története*. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- MEINIG, Donald William (1993): *The Shaping of America. A Geographical Perspective on 500 Years of History. Vol. 2. Continental America, 1800–1867*. New Haven – London: Yale University Press.
- MERK, Frederick (1963): *Manifest Destiny and Mission in American History. A Reinterpretation*. New York: Knopf.
- NUGENT, Walter (2009): *Habits of Empire. A History of American Expansion*. New York: Vintage Books.
- PETERECZ Zoltán (2016): *A kivételes Amerika. Az amerikai kivételenség történelmi bemutatása*. Budapest: Gondolat.
- PLETCHER, David M. (1973): *The Diplomacy of Annexation. Texas, Oregon, and the Mexican War*. Columbia: Missouri University Press.
- Telegraph and Texas Register* (1837) Texas: San Felipe de Austin, June 20.
- TOCQUEVILLE, Alexis de (1983): *A demokrácia Amerikában*. Ford. Frémer Jusztina, Martonyi Éva, Miklós Lívía, Nagy Géza, Schulteis Gyula, Szijgyártó László. Budapest: Gondolat.
- URBÁN Aladár szerk. (1981): *Dokumentumok az Egyesült Államok történetéhez, 1774–1918*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- VAJDA Zoltán (2007): Terjeszkedés, föderalizmus és nemzeti identitás az Egyesült Államok korai történetében (1783–1803). In FRANK Tibor (szerk.): *Gyarmatokból impérium: magyar kutatók tanulmányai az amerikai történelemről*. Budapest: Gondolat, 13–29.
- VAJDA Zoltán (2018): „Mexikó számunkra a tiltott gyümölcs”. John C. Calhoun, a mexikói háború és a korlátozott expanzió ideológiájának természetrajza. *Világtörténet*, 40(1), 45–66.
- WALLACE, Ernest – VIGNESS, David M. szerk. (1963): *Documents of Texas History*. Austin: Steck.
- WEBER, David J. (1982): *The Mexican Frontier, 1821–1846. The American Southwest under Mexico*. Albuquerque: University of New Mexico Press.